

СЕМАНТИЧНИЙ ДИФЕРЕНЦІАЛ ЯК МЕТОДИКА ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

С.С. Митрофанова

аспірантка кафедри психології та педагогіки

ПВНЗ «Університет сучасних знань»

У процесі дослідження професійної самосвідомості майбутніх психологів в умовах здобуття другої вищої освіти ми стикнулися з проблемою актуального психодіагностичного інструментарію. Як і в більшості психосемантичних досліджень, основним методом нашого дослідження став семантичний диференціал (СД) – метод, оснований на уніфікованій системі координат значень.

Як відомо, метод семантичного диференціала вперше був запропонований групою американських психологів на чолі з Ч. Осгудом [3] і має за мету вимір прагматичного або конотативного значення, «той вид значень, який ми збираємося вимірити є тими станами, які слідує за сприйманням символу – подразника і необхідно передують осмисленим операціям із символами» [2, с. 60].

В діагностичному плані семантичний диференціал є найбільш придатним для вимірювання середньо статичних оціночних реакцій на об'єкт, властивих певній (зокрема, професійній) групі респондентів. Даний психосемантичний метод надає можливість вирішення дилеми між стандартизацією та індивідуалізацією психологічних вимірювань. Метод отримав широке використання у дослідженнях, пов'язаних зі сприйманням та поведінкою людини, з аналізом соціальних установок та особистісних смислів. Не останнє місце СД посідає у вивченні професійної свідомості та самосвідомості.

Особистісні семантичні диференціали є різновидом часткових СД і являють собою комбінацію методу контрольованих асоціацій та процедур шкалування [1, с. 299-302]. Відомо, що за допомогою СД за різноманіттям

біполярних та уніполярних шкал, утворених особистісними прикметниками, оцінюється велика кількість об'єктів, понять та явищ, які є універсаліями, властивими будь-якій професійній культурі. На основі схожості оцінок цих об'єктів за шкалами будується матриця схожості шкал, яка потім підлягає факторному аналізу. Виділені факторні структури відображають властиві досліджуваній структурі категоризації, крізь призму яких відбувається сприймання оточуючого середовища, себе та інших.

Процедура побудови семантичного простору, який описує й диференціює уявлення про професію, включає реалізацію трьох послідовних етапів: перший етап – проведення процедури оцінювання; другий – математичне опрацювання отриманих емпіричних даних за допомогою факторного аналізу; третій етап – змістовий аналіз даних, отриманих після математичного опрацювання й створення семантичного простору. Інтерпретація виділених факторів відбувається на основі пошуку смислових інваріант, які поєднують шкали, що належать до певного фактора.

Створений нами семантичний диференціал слугує для якісного та кількісного індексування значень, смислів професійної самосвідомості психологів за допомогою двохполюсних шкал, що задаються парами антонімів, між якими розташовані 7 градацій ступеня входження того чи іншого слова в дану якість. На наш погляд, цей метод є досить інформаційним для вивчення професійної самосвідомості студентів-психологів.

Інструкція для досліджуваних: «Будь ласка, послідовно оцініть професію психолога за допомогою наданих шкал. Оцінювання проводиться таким чином: спочатку оберіть полюс, до якого ближче розташована Ваша оцінка, потім визначте міру прояву даної якості та виставите позначку під відповідним числом. Якщо Ви вважаєте обидва полюси вираженими в однаковій мірі, відмітьте нуль. У результаті у кожній із нижче наведених шкал має стояти лише одна позначка».

Таблиця 1.

Бланк семантичного диференціала для вимірювання індивідуальних значень професійної самосвідомості психологів

Цікава	3 2 1 0 -1 -2 -3	Нецікава
Легка	3 2 1 0 -1 -2 -3	Важка
Відповідальна	3 2 1 0 -1 -2 -3	Безвідповідальна
Високооплачувана	3 2 1 0 -1 -2 -3	Низькооплачувана
Стабільна	3 2 1 0 -1 -2 -3	Нестабільна
Така, що захоплює	3 2 1 0 -1 -2 -3	Така, що не захоплює
Потрібна	3 2 1 0 -1 -2 -3	Непотрібна
Прибуткова	3 2 1 0 -1 -2 -3	Неприбуткова
Така, що відновлює	3 2 1 0 -1 -2 -3	Така, що виснажує
Продуктивна	3 2 1 0 -1 -2 -3	Непродуктивна
Престижна	3 2 1 0 -1 -2 -3	Непрестижна
Творча	3 2 1 0 -1 -2 -3	Рутинна
Хороша	3 2 1 0 -1 -2 -3	Погана
Перспективна	3 2 1 0 -1 -2 -3	Безперспективна
Улюблена	3 2 1 0 -1 -2 -3	Не улюблена
Різноманітна	3 2 1 0 -1 -2 -3	Одноманітна
Добровільна	3 2 1 0 -1 -2 -3	Вимушена
Осмислена	3 2 1 0 -1 -2 -3	Позбавлена сенсу
Раціональна	3 2 1 0 -1 -2 -3	Інтуїтивна
Активна	3 2 1 0 -1 -2 -3	Пасивна

Всі суб'єктивні оцінки, які було надано респондентами поняттю-стимулу, було переведено в бали згідно з наступною системою оброблення. Ступінь виразності якостей представлено в таких показниках: +3 – сильно виражена якість, +2 – середньо виражена, +1 – слабо виражена, 0 – відсутність зв'язку між поняттям і якістю, -1 – слабо виражена протилежна якість, -2 – середньо виражена протилежна якість, -3 – сильно виражена протилежна якість.

Це дозволило оцінити поняття як точку у семантичному просторі, описану системою трьох незалежних змінних величин. Чим довший вектор віддаленості точки семантичного простору, тим інтенсивніша реакція і більш значущим є оцінюване поняття для досліджуваного.

Методом семантичного диференціала у ході дослідження було порівняно смислові значення понять студентів V курсів: тих, хто продовжує професійну

освіту за обраним фахом, і тих, хто отримує другу вищу освіту на базі бакалаврської освіти з іншого фаху.

По завершенню тестування отримані дані були оброблені за допомогою комп'ютерної програми для статистичної обробки даних – SPSS 21. Факторний аналіз дав змогу виокремити певні фактори, що відповідають наведеному поняттю. Здійснення статистичної обробки результатів дозволило перейти до їх якісного аналізу. Рівень статистичної значущості факторів встановлений у показниках не нижче 8 %, а статистичної значущості шкал – 0.50.

Таким чином, методика семантичного диференціала є релевантним психодіагностичним інструментом, який надає можливість детально простежити суб'єктивну семантику респондентів у галузі професійної самосвідомості.

Література:

1. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психологической диагностике. Санкт-Петербург. : Питер, 2008. С.299-302.
2. Петренко В.Ф. Введение в экспериментальную психосемантику: исследование форм репрезентации в обыденном сознании. Москва: МГУ, 1983. 175 с.
3. Osgood, C. (1952). The nature and measurement of meaning. *Psychological Bulletin*, 49, 197-237. doi: 10.1037/h0055737.